

PISA edutegurite üle mõtiskledes

Eve Eisenschmidt^a

^a Tallinna Ülikooli haridusteaduste instituut

Mehisto, P., Kitsing, M. (2022). *Lessons from Estonia's Education Success Story: Exploring Equity and High Performance through PISA*. London and New York: Routledge, 256 lk.

Eesti põhiharidust peetakse üle maailma eeskju väärivaks. See tunnustus põhineb rahvusvahelisel PISA (Programme for International Student Assessment) uuringul, milles Eesti on osalenud alates 2006. aastast. Eesti paistab teiste riikide taustal silma riigina, kus on suudetud luua õpilastele oluliselt õiglasem ja võrdsem juurdepääs haridusele. Kirjastus Routledge andis 2022. aasta suvel välja raamatu „Lessons from Estonia's Education Success Story: Exploring Equity and High Performance through PISA“, mille autorid on Londoni Ülikooli kolledži haridusinstituudi aiteadur Peeter Mehisto ning Haridus- ja Teadusministeeriumi üldhariduse osakonna nõunik Maie Kitsing. Raamat annab põhjaliku ülevaate Eestis läbi viidud haridusreformidest ja üldhariduse reformide õppetundidest viimase kolmekümne aasta vältel, mis on autorite arvates aidanud luua tõhusat ja võrdväärset arengukeskkonda meie põhikoolide õpilastele. Autorid on oma sõnumite põhjendamisel toetunud eelkõige Eesti teadurite uurimistulemustele, millele on lisatud tunnustatud teadlaste seisukohti üle maailma. Eessõna on raamatule kirjutanud professor David Scott Londoni Ülikooli kolledži haridusinstituudist ja järelsõna professor Pak Tee Ng Singapuri riiklikust haridusinstituudist.

Eesti 15-aastased õpilased on olnud riikide pingerea esimeses kümnendis alates 2006. aastast, 2018. aastal saavutati Euroopas esikoht nii matemaatikas, loodusteadustes kui ka lugemises. Eesti järjepidev edu pakub nii meile enesetele kui ka teistele riikidele suurt huvi: kuidas on võimalik samaaegselt saavutada väga head tulemused ja võrdne (sh õiglane, vajadusi arvestav) juurdepääs hariduse omandamisele? Autorid kirjeldavad PISA võimalikke edutegureid, tuginedes muuhulgas rahvusvaheliste ühenduste (OECD, UNESCO, Euroopa Liit) ja teadlaste seisukohtadele üldharidussüsteemi olulistest aspektidest, et võimaldada õpilastele võrdne juurdepääs hariduse omandamisele ja tulla toime ühiskonnas, panustades nõnda nii iseenda kui ühiskonna arengusse. Ülevaade

avab sotsiaal- ja hariduspoliitilised vaatenurgad, millega on soovitud kindlustada võrdne ja õiglane arengukeskkond igale lapsele nii koolieelses eas kui ka põhikooli õppurina oma potentsiaali maksimaalseks realiseerimiseks.

Raamatus on kuus peatükki, mis keskenduvad teekonnale praegusesse olukorda, seitsmendas peatükis tehakse kokkuvõtte võtmeteguritest ja vaadatakse tulevikku. Iga peatükk algab haarava sissejuhatusega, mis on kas teemakohane tsitaat või olukorra kirjeldus. Järgneb lugemist hõlbustav peatüki teejuht, kus on olulisemate märksõnadega näidatud liikumist praegusesse olukorda.

Raamatu esimene peatükk keskendub haridusvaldkonna ajaloole, tuues välja väljakutsed ja Eesti hariduse edenemist toetanud või takistanud ajaloo-sündmused või suuremad hariduspoliitilised reformid. Teine peatükk annab ülevaate haridussüsteemi toimimisest ja hoobadest, mis aitavad süsteemil kokkulepitud hariduspoliitikat ellu viia. Kolmas peatükk keskendub võrdse ja õiglase juurdepääsu võimaldamisele. Neljas peatükk analüüsib õppekava ja selle muutumist ning kohandumist ühiskonna muutuste ja vajadustega. Viies peatükk võtab luubi alla õpetajad, nende professionaalsuse, kutsestandardid ja autonoomia. Kuues peatükk näitab õpilaste õpitulemuste ja õppeasutuse hindamise muutumist ning järjekindlat teed kujundava hindamise suunas nii õpilase kui ka õppeasutuse tasandil.

Lugemise teevad väärtuslikuks iga peatüki lõpus esitatud „Õppetunnid“. Need ei pruugi ilmingimata peegeldada Eestis lõplikult saavutatut, aga autorid soovivad neid vaagida haridusuuenduste kavandamisel.

Raamatu esimene peatükk keskendub ootuspäraselt ajaloolisele perspektiivile. Aastasadu võõra võimu all olnutena on eestlased suutnud hoida oma keelt ja kultuuri ning järjepidevalt ka haridust edendanud. Oluline roll on olnud väärtustel, põhimõtetel ja uskumustel, millele tuginedes on juurdepääsu hariduse omandamisele avardatud ning suudetud pisendada võõrvõimu ideoloogia survet koolihariduse sisule.

Nõustun autorite seisukohaga, et kindlasti tuleks haridussüsteemi n-ö õigel kursil hoidvate hoobadena käsitleda tasakaalustatud juhtimist ja eesmärgikohast suunamist riigi poolt, andes samal ajal vabaduse nii õpetajatele kui ka koolijuhtidele ja -pidajatele, leidmaks kõige asjakohasemad teed eesmärkide saavutamiseks. Õige tasakaalu leidmine tsentraliseeritud ja detsentraliseeritud juhtimise vahel on üheks võrdsete võimaluste loomise võtmeks.

Võrdse ja õiglase juurdepääsu kindlustamine hariduse omandamisele on teesina enamiku riikide hariduskavades ja strateegiliste plaanides, sh Eestis. Raamatus on esile toodud põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse säte, mille kohaselt peab kvaliteetne üldharidus järgima kaasava hariduse põhimõtteid ning olema võrdväärselt kättesaadav kõigile isikutele, sõltumata nende sotsiaalsest ja majanduslikust taustast, rahvusest, soost, elukohast või hariduslikust

erivajadusest. Nõustun autorite seisukohaga, et PISA edutegurite hulka kuulub asjakohane sotsiaalpoliitika, mille toel püütakse vähendada pere vaesuse mõju lapse alus- ja põhihariduse omandamisele. Sotsiaalsel siiretel ehk sotsiaalsete riskide korral makstavad sotsiaalkindlustushüvitised on üsna tõenäoliselt arvestava mõjuga vaesuse vähendamisele ja pere sotsiaalmajandusliku tausta kaudu ka õpilase edusammudele koolis. Võrreldes teiste teemadega on sotsiaalpoliitika temaatika analüüsimisel vähem kasutatud uuringuid, piirdutud on valdavalt statistiliste andmetega.

Tähelepanu ja toetust vajavatest õpilastest rääkides on suuremat tähelepanu osutatud hariduslike erivajadustega õpilaste toetamisele, sealhulgas õpiraskustega noorte toetatismehhanismidele. Samuti leiab pikemat käsitlust vene õppekeelega koolide õpilaste toetamine, täpsemalt keelekümblustemaatika. Arvestades Peeter Mehisto tausta, keda me Eestis tunneme n-ö keelekümblyse maaletoojana, on see ka igati mõisteta. Vene õppekeelega koolide temaatikaga seonduv annab mõtlemissainet eestikeelsele haridusele ülemineku poliitika kujundamiseks. Praeguse üleilmse poliitilise olukorra kontekstis oleks olnud teretulnud suurem tähelepanu uusimmigrantide integreerimisele haridussüsteemi, sest nende osakaal Eesti koolis on järjest kasvav.

Tõhustatud ja erituge vajavate õpilaste teemaga aga siiski ei süvitsi ei minda ja seda ilmselt põhjusel, et raamatus on tähelepanu all eelkõige PISA valimisse kuuluvad õpilased. Need on õpilased, kes võivad küll saada lihtsamat tuge õpiraskuste korral, kuid mitte tõhustatud ega erituge.

Poiste ja tüdrukute õpitulemuste erinevusi on kirjeldatud, kuid vähem on arutletud selle üle, mis võib olla erinevate tulemuste põhjus. Ehk ka seetõttu, et Eestis on seni vähe uuritud õpetajate õpetamispraktikaid, uskumusi seoses õpilaste soolise eripäraga. Tagasihoidlikumalt käsitletakse ka andekate õpilaste vajadustega arvestamist, mis vajab samuti ehk põhjalikumat uurimist. Andeka õpilase arenguvajaduste väljaselgitamine ja teadlik toetamine juba koolieelses eas on kindlasti teema, mis vajaks senisest suuremat tähelepanu.

Õppekava arengut käsitlevas peatükis teevad autorid läbi kolme aastakümne pikkuse ajalise rännaku, tuues välja nii olulisemad muutused õppekavas kui ka muutused õppekava koostamisel, uuendamisel ja rakendamisel. Soovi korral võime näha õppekava arendamises riigi kasvamist demokraatlikuks riigiks, kus on teretulnud seisukohtade paljusus ja oodatud teadlik huvigruppide kaasamine. Võib väita, et senine huvigruppide aktiivsus on aidanud ära hoida hariduse politiseerimise.

Õpetaja peatükk näitab õpetaja professionaalsuse arengut, tuues seejuures välja olulisemad kokkulepped, mida riigis selleks ette on võetud. Pean silmas koostöiselt välja töötatud õpetajakoolituse arengukavu, kutsestandardeid ja kutseaasta rakendamist.

Peatükk, mis keskendub hindamisele, on kantud koolide ja õpetajate usaldamisest, teisalt aga näitab õpitulemuste hindamises suundumust kujundavale hindamisele. Nõustun autoritega, kes väidavad, et inspekteerimisel on marginaalne mõju nii õpetaja kui ka koolijuhi tööle ning otsida tuleb motivatsioonitegureid, mis toetavad nii juhti kui õpetajaid töötama arengut väärtustavalt. Jagan ka autorite muret, et kujundava hindamise rakendumiseks pole suudetud veel leida õiget mehhanismi. Kuigi Eestis on juba arvestatav hulk haridusandmeid, mida õpetaja või koolijuht saaks kasutada, on põhjendatud ja süsteemse arengu kavandamise praktikad kooli tasandil tagasihoidlikud.

Viimases peatükis esitavad autorid oma seisukohad, mis võiks olla PISA kõrgete tulemuste ja õiglase juurepääsu kindlustamise edu põhjused, palju otsitud Eesti põhihariduse edu tegurid. Enamik esitatud põhjendusi on hästi argumenteeritud, aga kindlasti pole tegu täieliku loeteluga, näiteks on vähe tähelepanu pööranud õppekeskkonna muutusele, mis on toetanud õpetaja tööd ning aidanud õppimise õpilase jaoks huvitavamaks teha. Tõenäoliselt on huvi-tegevusel on üsna arvestatav mõju meie õpilaste edule PISA uuringus.

Kokkuvõttes võib öelda, et tegemist on põhjaliku taasiseseisvumisjärgse perioodi ülevaatega haridusvaldkonna peamistest osistest: õppekava, õpetaja ja hindamine. Hariduse omandamisele õiglast juurepääsu kirjeldav peatükk annab ülevaate sotsiaalvaldkonna meetmete seosest haridussüsteemi eesmärkidega. Raamatu väärtus on läbi kolme aastakümne kestnud teekonna kirjeldus, aastani 2020 – kuhu oleme jõudnud haridussüsteemi edendamisel ja mida oleme selleks teinud.